

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.2.18>**OBRAZY KAINA I ABLA W UKRAIŃSKICH LEGENDACH I APOKRYFACH****Olena Tkachenko***kandydat nauk filologicznych, docent,**docent Katedry Historii Literatury Ukrainińskiej, Teorii Literatury i Twórczości Literackiej**Kijowskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Tarasa Szewczenki (Kijów, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0002-9643-9127

e-mail: tagabat@bigmir.net

Adnotacja. Biblijna opowieść o Kainie i Ablu jest bardzo zwięzła, a poza jej ramami pozostało wiele informacji na temat pierwszego bratobójcy i jego okrutnego czynu. Ludzka fantazja kontynuowała historię Kaina, hojnie uzupełniając ją apokryficznymi szczegółami i udzielając odpowiedzi na niewyjaśnione pytania. Na materiale badań ukraińskich legend, apokryfów i fikcji w artykule udzielono odpowiedzi na najciekawsze z nich. W folklorze historia dwóch braci z reguły była profanowana – w ten sposób naród ukraiński zbliżył ją do swojego zrozumienia i życia. W interpretacji wizerunku Kaina w ukraińskich apokryfach i fikcji stworzonej na jej podstawie wyraźnie przejawiają się gnostyckie filozofie i kosmogonia. Ukraińskie legendy i apokryfy poprzez uzupełnianie, wulgaryzmy i alternatywne spojrzenie na biblijną historię Kaina i Abla stanowiły oryginalną interpretację tych wiecznych obrazów.

Słowa kluczowe: obrazy biblijne, Kain, Abel, literatura apokryficzna, uzupełnienia, profanacja, lektura alternatywna.

THE IMAGES OF CAIN AND ABEL IN THE UKRAINIAN LEGENDS AND APOCRYPHA**Olena Tkachenko***Candidate of Philology Science, Associate Professor,**Associate Professor at the Department of History of Ukrainian Literature,**Theory of Literature and Creative Writing**Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0002-9643-9127

e-mail: tagabat@bigmir.net

Abstract. The Bible story of Cain and Abel is very laconic, and, beyond the pale of it, there is a lot of information about the first fratricide and his cruel act. The human imagination was continued by the story of Cain, generously supplementing it with apocryphal details and providing answers to unclarified questions. Based on the subject matter of the Ukrainian legends, apocrypha and fiction literature, the answers to the most interesting of them are provided in the article. In folklore, the story of two brothers, as a rule, was profaned – consequently, the Ukrainian people approached it to their understanding and the mode of life. Gnostic philosophy and cosmogony are clearly manifested in the interpretation of the image of Cain in the Ukrainian apocrypha and in the based on it fiction literature. The Ukrainian legends and apocrypha provided an original interpretation of these eternal images through additions, profanation and an alternative view on the Bible story of Cain and Abel.

Key words: Bible's images, Cain, Abel, apocryphal literature, complement, profanation, alternative interpretation.

ОБРАЗИ КАІНА Й АВЕЛЯ В УКРАЇНСЬКИХ ЛЕГЕНДАХ І АПОКРИФАХ**Olena Tkachenko***кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри історії української літератури, теорії літератури та літературної творчості**Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)*

ORCID ID: 0000-0002-9643-9127

e-mail: tagabat@bigmir.net

Анотація. Біблійна оповідь про Каїна та Авеля дуже лаконічна, за її рамками залишилося чимало відомостей про першого братовбивцю та його жорстокий вчинок. Людська фантазія продовжила історію Каїна, щедро доповнюючи її апокрифічними деталями й даючи відповіді на нез'ясовані питання. На матеріалі вивчення українських легенд, апокрифів та художньої літератури у статті даються відповіді на найцікавіші з них. У фольклорі історія двох братів, як правило, профанувалася – таким чином український народ наближав її до свого розуміння та побуту. В інтерпретації образу Каїна в українських апокрифах та художній літературі, створеній за її мотивами, виразно проявлені гностичні філософія та космогонія. Українські легенди й апокрифи шляхом доповнення, профанації та альтернативного погляду на біблійну історію Каїна й Авеля подали самотутню інтерпретацію цих вічних образів.

Ключові слова: біблійні образи, Каїн, Авель, апокрифічна література, доповнення, профанація, альтернативне прочитання.

Вступ. Біблійна оповідь про Каїна та його брата Авеля дуже лаконічна, за її рамками залишилося чимало відомостей про першого братовбивцю на Землі та його жорстокий вчинок. Людська фантазія продовжила історію Каїна, щедро доповнюючи її апокрифічними деталями й даючи відповіді на не з'ясовані у Святому Письмі питання. Розглянемо найцікавіші з них з метою дослідити, якого потрактування набув біблійний сюжет про Каїна й Авеля в українських легендах і апокрифах, а також художній літературі, що постала на їхньому ґрунті.

Матеріали і методи дослідження. Матеріалами дослідження відповідно до мети і завдань є корпус українських легенд і апокрифів різної генези, а також художня література, інспірована ними. Серед методів, використаних у дослідженні, найвагомішими є філологічний, контекстуальний, компаративістичний, частково – описовий метод.

Результати та їхнє обговорення.

Чийм сином був Каїн? Святе Письмо говорить про це однозначно: «І пізнав Адам Єву, жінку свою, і вона завагітніла, і породила Каїна, і сказала: «Набула чоловіка від Господа». А далі вона породила брата йому Авеля» (1М. 4:1-2).

За гностичними легендами Каїн був сином Люцифера, а не Адама, і братом Авелю лише по матері Єві. Така інтерпретація пояснювала й зумовлювала народження серед праведних нащадків Адама проклятого братовбивці Каїна – плоду Євиної розпусти і зради. Єресіарх II століття Татіан, прибічників якого називали «енкратитами» (від *enkrateia* – утримання), навчав, що християнська церква повинна складатися з чоловіків і жінок, які поряд із обмеженнями в харчуванні «притлумили» у собі статевий потяг. Підґрунтям для концепції Татіана стала інтерпретація біблійної історії про Адамову гріхопадіння: «Радикальні учні Татіана вбачали першопричину втрати Духу Адамом і Євою безпосередньо у статевому акті. Вони стверджували, що Єва зустріла змія, який представляв світ тварин і навчив її зробити те, що роблять тварини – звершити статевий акт. Приєднавшись через «сексуалізацію» до царства тварин, Адам і Єва опинилися на слизькому схилі, що вів до тваринного царства і таким чином до могили» (Браун, 2003: 107). Сексуальний зв'язок із лукавим остаточно дискредитував Єву; увівши цей сюжет, гностики довели до крайньої межі уявлення про гріховну природу жінки: її першість у гріхопадінні відтепер супроводжували зрада і розбещеність.

Гріховний зв'язок Єви зі змієм як архетип жіночої невірності фігурує в одному з найпопулярніших у християнському світі апокрифів – «Історії Якова про народження Марії». Йосип-обручник, уражений новиною про вагітність своєї непорочної дружини, апелює саме до цього гностичного сюжету: «Хто вчинив зло домою моєму і зганьбив діву? Не трапилося зі мною того ж, що й з Адамом? Як тоді, коли Адам славословив (Господа), з'явився змій, і побачив Єву одну, і спокусив її, так трапилося і зі мною» (Свенцицкая, 1996: 154). Паралель, яку Йосип проводить між вагітностями Єви та Богородиці, алегорично вмотивована, за нею стоїть символічна опозиція Єва – Марія, матір гріха – Матір спасіння. У контексті апокрифа дихотомії також набувають образи їхніх дітей, Каїна й Христа: народжений від блуду – непорочно зачатий, син лукавого – Божий Син, вбивця – Спаситель. Гностична колізія «Історії Якова», вочевидь, залишалася непоміченою, оскільки апокриф визнавався християнською церквою і навіть був покладений у основу Богородичного вшанування, зокрема слугував джерелом іконографії православного Благовіщення, збагативши його зоровими символами, які водночас є зворушливими побутовими деталями: завісою, веретенем, пурпуровою ниткою, глеком із водою; католицькі художники використовували цей апокрифічний сюжет для змалювання введення Діви Марії до храму.

Гностична версія Каїнового родоводу наявна в українському фольклорі, що, на думку вчених, пов'язане з поширенням богомільської ересі (Мильков, 1999: 203). Зокрема, в поліській легенді розповідається, що «ангел, котрого Бог скинув з неба» покохав Єву, «показав» їй, як «зійтися до купи», після чого «родився у Єви Каїн...» (Пелешенко, 2004: 203).

Цей гностичний сюжет використав у поемі «Каїн» (1948 р.) Володимир Сосюра, вибудувавши любовну колізію між Євою і Демоном. Сповнена чуттєвої жаги до Демона, Єва відкидає Адама: «Люблю тебе, а він – худоба, / не виклика в моїй крові / такої щасної нестями» (Сосюра, 2000: 18). Тілесна любов Єви і Демона завершується Божим присудом: «Ти вже запліднена проклятим» (Сосюра, 2000: 20). Народжений Євою Каїн – «Демона синок», «чорне демонське щеня» (Сосюра, 2000: 24), жахливий на вигляд і поведінням: він їсть мишей та пацюків і врешті-решт перетворюється на Демона.

Де мешкав братовбивця? Святе Письмо оповідає, що після братовбивства «вийшов Каїн з-перед лица Господнього, й осів у країні Нод, на схід від Едему» (1М. 4:16). У цікавий спосіб цієї біблійної подробиці дотримується Іван Франко в поемі «Смерть Каїна»: для того щоб побачити рай, братовбивця рушить пустелю на захід, таким чином поет натякає на місце попереднього перебування Каїна – на сході від Едему, як про це говориться в Писанні.

З Біблії відомо, що Каїн був засновником і першим мешканцем міста, яке побудував і назвав на честь свого сина Еноха (1М. 4:17). Відтоді, вважається, на місті лежить гріх братовбивства й каїнове прокляття. За сирійською легендою Каїн жив у стародавньому Дамаску – місті, яке заснували Адам і Єва.

У давньоруському апокрифі «Об'явленні Мефодія Патарського» про місцеперебування Каїна сказано так: «Сифово же племѣ ѡтлѣчисѣ ѡт канна і изведѣ сифѣ родѣ свои горѣ на горѣ немомо вли(з) сѣщи раю. а каннѣ нача жити с родомѣ своимѣ на мѣсте на немже гнѣвное оубненіе братоу своему сотвори» («Сифове ж плем'я відділилося від Каїна, і вивів Сиф рід свій вгору на гору, яка поблизу раю була. А Каїн став жити з родом своїм на місці, що на ньому зле вбивство брата свого вчинив») (Мильков, 1999: 655).

У цих рядках мовиться не про реальний, а про алегоричний локус, пов'язаний із відокремленням праведної частини людства (роду Божого) від грішної (роду людського): виведення Сифового племені «вгору на гору» означає сходження до Господа, оскільки гора – це символ ініціації та місце спілкування з Богом.

Чому Каїн убив Авеля? За канонічним тлумаченням мотивом першого братовбивства була заздрість, яка в християнстві називається «гріхом Каїна». Цілковито інша версія подана в апокрифах, зокрема в поліській легенді біблійна історія про Каїна і Авеля зведена до побутового вбивства: «... Як виріс Авель, його послали пасти овечки, а Каїн поніс йому обідать та взяв і з'їв той обід. Авель як вернувся додому та й сказав Адаму, що він не обідав, а Адам узяв да й вибив Каїна. Каїн розсердився на Авеля да й убив його...» (Пелешенко, 2004: 203). Профануючи сакральну оповідь про Каїна і Авеля, український народ таким чином наблизив її до свого мікрокосму, вписав у контекст сільської культури.

Хто стоїть за вбивством Авеля? У біблійній книзі «Буття» відповідальність за злочин Каїна покладена лише на нього самого. Бог застерігав його від гріха, але марно. Натомість апокрифи оповідають, що на братовбивство Каїна штовхнув сатана. Зокрема, в «Об'явленні Мефодія Патарського» про це мовиться так: «Злий дияво(л) ра(з) жигати каина, на брата своего авела каннъ же по слъша(в) прелести дияво(л)и, во(з)мад камень и оуби брата своего авела и сий авель первын мертве(ц) на земли» («Злий диявол (став) розпалювати Каїна на брата свого Авеля. Каїн же послухав спокуси диявола, взяв камінь і вбив брата свого Авеля. І цей Авель – перший на землі мрець») (Мильков, 1999: 654). У цьому випадку апокрифи не суперечать християнському віроченню, оскільки у Новому Заповіті гріх Каїна також пов'язується з лукавим: «Бо це та звістка, яку від початку ви чули, – щоб любили один одного, не так, як той Каїн, що був від лукавого, і брата свого забив. А за що він забив його? Бо лукаві були його вчинки, а брата його – праведні» (1 Ів. 3:11-12).

Історія Каїна і Авеля з багатьма апокрифічними подробицями викладена в «Повісті минулих літ». Навертаючи князя Володимира в грецьку віру, філософ Кирило з-поміж іншого оповідає про злочин Каїна, відводячи сатані роль підбурювача і спокусника.

У бароковій містерії «Слово о буреню пекла» («Слово про зруйнування пекла»), побудованій на апокрифічних сюжетах, насамперед «Никодимовому Євангелії», всесвітня історія – від сотворіння світу і до воскресіння Христа, викладена вустами Люцифера, який похваляється всезнайством і пишається своєю руйнівною участю в долі людства. З-поміж іншого Люцифер стверджує, що саме він посварив рідних братів Каїна і Авеля, чим і спричинив братовбивство:

Альбо тиж и тоє знаю,
 Же Бог девять хоров ангельських маєт,
 От котрих на небѣ хвалу пріймаєт.
 А я тилько помислив ровнятися з ним,
 А за тоє стручен есмь из неба,
 Где мнѣ давно било потреба,
 Так тиж и Адама согрѣшил,
 Же зъ древа заказаного овоцу ил,
 От которого ангел ему заповѣл,
 (Аби) ани въ руки свои не брал!
 Але то з моеї причини,
 Же от древа заповѣданого овоцу или.
 И ещемся о то старал,
 Аби ся Адам из потомками своими мнѣ на вѣки записал.
 А я то Адамовѣ сини родная повадил,
 Же Каин Авеля брата своего из свѣта згладил.
 И от того часу почалем (пекло) будовати
 И душ от всего свѣта забирати (Франко, 1981: 269).

Анонімний автор давньоукраїнської драми «Дійствие на страсти Христовы списанное» у ремарці до другої сцени називає підбурювачами Каїна богинь помсти: «Фурии призваные утѣшаютъ Ерину, обѣцующе ей побѣду сотворити на Любовьѣ, где ораз градуть и во вражду распалют сердца братиї единоутробной: Каину на Авеля и сыном Якова едионадесятим противу брата своего Иосифа» (Сулима, 2005: 133–134). Виходить, що біблійного Каїна заохочують до ворожнечі та вбивства античні богині; у добу Бароко така міфологічна невідповідність не виглядала дивною, адже це був улюблений бароковий прийом, поєднання непокєднуваного, що ним усувалася культурна опозиція між античністю і християнством. Дещо пізніше, у трактаті «Бог і люди» (1769 р.), Вольтер стверджуватиме, що всі персонажі юдейської історії мають своїх прототипів у міфології греків.

Апокрифічний мотив підбурення до братовбивства використав у містерії «Каїн» Джордж Гордон Байрон. Люцифер не зміг викликати в душі Каїна примітивне почуття заздрості, натомість спокусив його критикою світобудови, а тому і Божої благості. Спілкуючись з Люцифером, Каїн дозріває як особистість і утверджується в богоборстві. І хоча він відмовляється поклонитися Люциферу, за логікою спокусника, це неминуче: «Хто не поклонивсь Йому, поклонивсь мені», «Не молишся Йому, і тим ти молишся мені» (Байрон, 2005: 309).

Як Каїн убив Авеля? У цьому питанні Святе Письмо залишило якнайширший простір для фантазії, оскільки замовчувало спосіб братовбивства. У Біблії сказано лишень, що вбивство було скоєно в полі, куди

Каїн покликав Авеля. В апокрифах увага зверталася на те, що це було перше вбивство в історії людства, і Каїн не знав, як його здійснити. У «Повісті минулих літ» про братовбивство розповідається так: «І родив Адам Каїна і Авеля, і був Каїн ратаєм, а Авель пастухом. І приніс Каїн од плодів земних (дари) Богові, і не прийняв Бог дарів його. Авель же приніс од ягнят первістка, і прийняв Бог дари Авелеві. Сатана тоді ввійшов у Каїна і підбурював Каїна на вбивство Авеля. І сказав Каїн Авелеві: «Вийдемо на поле». І коли вони вийшли, став Каїн (на Авеля) і хотів убити його, і не вмів він убити його. І сказав йому сатана: «Візьми камінь і вдар його». І вбив він Авеля, і сказав Бог Каїнові: «Де є брат твій?» Він же одказав: «Хіба я сторож братові моєму?» (Літопис Руський, 1989: 53).

Вбивство Авеля каменем – апокрифічна деталь, яка стала традиційною в інтерпретації цієї теми. Таким чином Каїн убиває свого брата в однойменній поемі Володимира Сосюри. Інший апокриф розповідає, що вчинити вбивство Каїна навчили птахи, підіслані сатаною: один розітнув іншому груди дзьобом і таким чином забив його.

У літературі та образотворчому мистецтві знаряддям першого вбивства часто виступала палиця. Каїн з палицею зображений на рельєфі Собору в Хільдесхаймі (бл. 1015 р.). На гравюрі до Біблії Гюстава Доре Каїн у відчаї стискає палицю, якою щойно скоїв злочин. Байронів Каїн убиває Авеля палицею, вихопленою з вітварного вогнища. У бурлескному перекартатуванні палиця як знаряддя братовбивства згадується в «Енеїді» Івана Котляревського, там де мовиться про військо латинців:

Не мали палашів ні шабель,

У них, бач, Тули не було;

Не шаблею ж убит і Авель –

Поліно смерть йому дало (Котляревський, 1980: 121).

Вважалося також, що Каїн знищив свого брата кісткою – щелепою віслюка. Ця деталь має біблійне походження, адже саме цією «зброєю» Самсон убив тисячу філістимлян. В образотворчому мистецтві кістка виступає за знаряддя першого вбивства на полотнах німецького художника Майстра Бертрама («Каїн, який вбиває Авеля» з Вітваря Св. Петра, 1379), голландського маляра Хайса (т. зв. «Портрет Вердонка», 1627) тощо.

В українському фольклорі брат брата підймає на вила, що є дуже правдоподібною деталлю з огляду на землеробство Каїна. Можливо, йдеться про архаїчні однозубі вила, які вироблялися з дерева і мали вигляд гладко обтесаної жердки з кілком або природним сучком на кінці (т. зв. одноріг, або рожен). Використання таких вил для захисту чи нападу відображено в українських ідіоматичних виразах: «лізти на рожен» та «проти рожна перти».

Вила стали атрибутом братовбивства не тільки в українському фольклорі, а й у літературі: «І сварилися, і бились,/ Далі вила взяла/ І в півночі помеж очі/ вилами совали./ І брат брата взяв на вила...» (С. Руданський); «брат підняв на вила брата за землю» (В. Земляк); «То Каїн Авеля підняв на вила,/ Коли було ще світу сотворіння» (П. Воронько); «Каїн підняв Авеля на вила і так держить його» (І. Багрянний); «Брат брата на вилах держить; під груди вдарив і підняв, поки – смерть» (В. Барка); «І вдарив Каїн вилами в транзистор,/ Не прохромивши й порошини з брата» (І. Драч); «Хома Прищепа, схожий на біблійного Каїна, протикає вилами-трійчатами купу гною» (Є. Гуцало).

Окрім вил, в українській традиції заявлена ще одна зброя Каїна – ніж. Наприклад, у повісті Івана Франка «Борислав сміється»: «Весь Борислав – одна смердюча яма. Там важка праця, малий заробіток, бруд, п'янство, розпуста, погана їжа і погана горілка, всякі хвороби; там людина гірше скотини, там брат на брата здійснює ніж, там чад і вічне пекло» (Коваль, 2001: 29). Ножем скоєне братовбивство і в «Баляді про Каїна і Авеля» Віри Вовк: «Блиснув ніж. Покотився стогін:/ «Я люблю тебе. Каїне, брате!» (Поети «Нью-Йоркської групи», 2003: 119).

Таким чином, знаряддям першого вбивства на землі, залежно від творчої фантазії, виступали: камінь, палиця, кістка (щелепа віслюка), ніж та вила.

Коли Каїн забив Авеля? Апокрифи стверджують, що братовбивство було скоєно на п'ятий місячний день, про це йдеться в астрологічно-ворожильній збірці «Лунник» («Місячник»): «П'ятий місячний день характеризується як край несприятливий, оскільки вважається, що в цей день Каїн здійснив вбивство Авеля. На п'ятий день ані саджати, ані вбивати худобу, ані розпочинати що-небудь не рекомендується. Для новонароджених він особливо небезпечний і віщує неминучу тяжку хворобу і смерть тій людині, дата народження якої падає на день Каїнового злочину. Названа також особливо несприятлива година доби того дня, позначена як «зла година» (Мильков, 1999: 355–356).

Як і де був похований Авель? Якщо Каїн не знав, як скоїти перше вбивство, то й Адам і Єва не знали, як поховати свого сина Авеля – першого мерця на Землі. Апокриф з «Повісті минулих літ» оповідає, що Каїну допоміг сатана, а батькам Авеля – сам Господь Бог: «І плакали вони обоє за Авелем тридцять літ, і не згнило тіло його, і не вмів вони погребти його. І за велінням Божим прилетіло двоє пташенят. Одно з них померло, а друге викопало ямку, поклато померлого і погребло. Побачивши ж се, Адам і Єва викопали удвох яму, положили Авеля, і погребли його з плачем» (Літопис Руський, 1989: 53).

Деталі апокрифа, переказаного в «Повісті минулих літ», є такими виразними й колоритними, що цілком приймалися церквою за правдиве доповнення біблійної історії про Каїна і Авеля. Так, ілюструючи Біблію в 1692–1696 рр., український гравер Василь Корінь використав апокрифічні подробиці про те, як сатана спокусив Каїна, як птахи навчили вбивати, а потім погребати покійних (гравюра «Поховання Авеля з апокрифічними подробицями про те, як птахи навчили поводитися з покійними»).

Що ж до місця поховання Авеля, то його чітко визначає сирійська легенда. У ній повідомляється, що Адам і Єва жили на території Дамаска – найдавнішого міста на Землі. Саме там Каїн убив свого брата, і той був похований у печері, яка відтоді зветься «Печера Авеля» і нині є місцем туристичного паломництва.

Яка смерть судилася Каїну? Каїн, як і його брат Авель, був убитий, і до того ж рідною рукою. Про це говориться в апокрифі про сліпого мисливця Ламеха, Каїнового нащадка: «Той же Ламех бє сліп і лови творя, і з пастирем ходя. І нікогда єму ходящу по пустиням і блатам, і водяще її пастир, і увиде трості і траву колеблющися, і глагола Ламеху: «Вижду, яко не свім, звір єсть ілі птиця». І устрой руку Ламехову на туя траву, і Ламех пусти стрілу. І абіє возопи чоловік і їздише. І пришед Ламех і не веде, што убив звір ілі птицю, понеже бє дар єму: не видя, пушав стрілу, по божіім повеленієм устраяше єму лов. І прїде на місце, ідеже бути стряче, і виде чоловіка лежаша раб єго. І рече Ламех отроку: «Што єсть?» Мняшет, яко звір єсть. Отрок же рече: «Адамль син, Каїн». Ламех же возстонав і удари отрока, і ту той умре. Хожаше по пустині і не виде, камо іти. І нікторий обрїтше і приведоша єго в дом к женам. Вшед же Ламех в дом і глагола к женам своїм: «Понеже Каїн убив Авеля, брата свого, і седмь мщєній прїят Каїн, аз же што створе успею, понеже убих мужа в язву мні, а уношу во вред?» І множество словес глаголав, і покаєніє себї нарече. Воїстину, аще чоловік не свїде грїха, согрїшив, покаєтсья, а потом не творить, благ будет. Такожє і Ламех, понеже не ведає согрїшив. І сей бисть первий покаєний наставник в роді чоловічєськом» (Українська література XIV–XVI ст., 1988: 30).

Попри те, що Ламех є біблійним персонажем, і в апокрифі звучать біблійні слова, сам сюжет суперечить Писанню, в якому чітко вказано, що Бог наклав на Каїна тавро як оберіг від насильницької смерті. У реальності зустріч Каїна зі своїм нащадком у п'ятому поколінні, звісно, була би неможливою, однак у символічному сенсі вона є обґрунтованою.

Іван Франко, один із найавторитетніших збирачів і знавців апокрифічної літератури, використав наведений сюжет у поемі «Смерть Каїна». Братовбивця розкається у своєму вчинкові й вирішив спокутувати його: «Я, перший вбивця, викуплю свій грїх Тим, що відверну всіх людей від вбивства» (Франко, 1991: 346). Місія Каїна, однак, залишилася нездійсненою: у фіналі поеми сліпий, але несхибний мисливець Ламех вбиває свого прадіда, влучивши гострою стрілою в його серце.

Висновки. Біблійна оповідь про Каїна і Авеля оминала чимало цікавих питань, пов'язаних з першим убивством на Землі; заповнити ці лакуни були покликані легенди й апокрифи. В українському фольклорі історія двох братів, як правило, профанувалася – таким чином український народ наближав її до свого розуміння та побуту. Апокрифічна література також відома своїм альтернативним поглядом на персонажі Святого Письма. В інверсійних прочитаннях образу Каїна в українській апокрифіці та художній літературі, створеній за її мотивами, виразно проявлені гностичні філософія та космогонія. Отже, українські легенди й апокрифи шляхами доповнення, профанації та альтернативного погляду на біблійну історію двох братів, Каїна і Авеля, дали своє бачення та самобутню інтерпретацію цих вічних образів.

Список використаних джерел:

1. Байрон Дж.Г. Мазєпа / Пер. з англ. Харків : Фоліо, 2005. 477 с.
2. Браун П. Тіло і суспільство: Чоловіки, жінки і сексуальне зречення в ранньому християнстві. Київ : Мегатайп, 2003. 520 с.
3. Коваль А.П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. Київ : Либідь, 2001. 312 с.
4. Котляревський І.П. Твори. Київ : Дніпро, 1980. 312 с.
5. Літопис Руський: За Іпатським списком переклав Л. Махновець. Київ : Дніпро, 1989. 592 с.
6. Мильков В.В. Древнерусские апокрифы. Санкт-Петербург : Изд-во Русск. Христианского гуманитарного ин-та, 1999. 896 с.
7. Пелешенко Ю. Українська література пізнього середньовіччя (друга половина XIII–XV ст.): Джерела. Система жанрів. Духовні інтенції. Київ : Фоліант, 2004. 424 с.
8. Поети «Нью-Йоркської групи»: Антологія. Харків : Ранок, Веста, 2003. 288 с.
9. Свенцицкая И. Апокрифические Евангелия: Исследования, тексты, комментарии. Москва : Присцельс, 1996. 200 с.
10. Сосюра В. Вибрані твори в двох томах. Т. 2: Поеми. Роман. Київ : Наук. думка, 2000. 549 с.
11. Сулима М. Українська драматургія XVII–XVIII ст. Київ : Фоліант, Стилос, 2005. 368 с.
12. Українська література XIV–XVI ст. Київ : Наукова думка, 1988. 600 с.
13. Франко І. Зібрання творів: У п'ятдесяти томах. Т. 30: Літературно-критичні праці (1895–1897). Київ : Наукова думка, 1981. 720 с.
14. Франко І. Твори: У трьох томах. Т. 1: Поезії. Поеми. Київ : Наукова думка, 1991. 672 с.

References:

1. Bairon, Dzh.H. (2005). Mazepa [Mazepa]. Kyiv: Folio [in Ukrainian].
2. Braun, P. (2003). Tilo i suspilstvo: Choloviky, zhinky i seksualne zrechennia v rannomu khrystyianstvi [The Body and Society. Men, Women and sexual renunciation in early Christianity]. Kyiv : Mehataip [in Ukrainian].
3. Koval, A.P. (2001). Spochatku bulo Slovo: Krylati vyslovy bibliinoho pokhodzhennia v ukrainskii movi [In the beginning was the Word: Winged expressions of the biblical origin in the Ukrainian language]. Kyiv : Lybid [in Ukrainian].
4. Kotliarevskiy, I.P. (1980). Tvory [The works]. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
5. Litopys Ruskyi: Za Ipatskym spyskom pereklav L. Makhnovets. (1989) [Rus' Chronicle]. Kyiv : Dnipro [in Ukrainian].

6. Milkov, V.V. (1999). Drevnerusskie apokrify [Old Rus' apocrypha]. Sankt Peterburg : Izd-vo Russk. Khristianskogo gumanitarnogo in-ta [in Russian].
7. Peleshenko, Yu. (2004). Ukrainska literatura piznoho serednovichchia (druha polovyna XIII–XV st.): Dzherela. Systema zhanriv. Dukhovni intentsii. [The Ukrainian literature of the late Middle Ages (the second half of the XIII–XV centuries): Sources. Genre system. Spiritual intentions]. Kyiv : Foliant [in Ukrainian].
8. Poety “Niu-Yorskoi hrupy”: Antolohiia. (2003) [Poets of the New York Group: The Anthology]. Kharkiv : Ranok, Vesta [in Ukrainian].
9. Svetsitskaya, I. (1996). Apokrificheskie Yevangeliya: Issledovaniya, teksty, kommentarii [Apocryphal Gospels: Studies, texts, commentaries]. Moskva: Pristsels [in Russian].
10. Sosiura, V. (2000). Vybrani tvory v dvokh tomakh. T. 2: Poemy. Roman [The selected works in two volumes. Vol. 2: Poems. Novel]. Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].
11. Sulyma, M. (2005). Ukrainska dramaturhiia XVII–XVIII st. [The Ukrainian dramaturgy XVII–XVIII c.]. Kyiv : Foliant, Stylos [in Ukrainian].
12. Ukrainska literatura XIV–XVI s. (1988) [The Ukrainian literature XIV–XVI c.]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
13. Franko, I. (1981). Zibrannia tvoriv: U piatdesiaty tomakh. T. 30: Literaturno-krytychni pratsi (1895–1897) [Collection of works: In fifty volumes. Vol. 30: Literary-critical works (1895–1897)]. Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].
14. Franko, I. (1991). Tvory: U trokh tomakh. T. 1: Poezii. Poemy [The works: In 3 volumes. Vol. 1: Poetry. Poems]. Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].